

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

современной научно-педагогической литературе; рассмотрены пути исправления отдельных негативных явлений, которые тормозят развитие конкурентоспособности специалистов-экономистов на рынке труда; предложены пути усовершенствования преподавания профессиональных дисциплин в системе повышения квалификации специалистов экономического профиля.

Ключевые слова: методика преподавания, адаптация, личность, профессиональная деятельность, практическая подготовка, образование на протяжении всей жизни.

Helen Bespartohnaya

Strengthening of practical constituent is in organization of the in-plant of specialists of economic type training

Summary. In the article the problems of practical aspects of professional preparation are considered within the framework of the permanent teaching of specialists-economists; consisting of problem is analyzed of modern scientifically-pedagogical literature; the ways of correction of the separate negative phenomena which brake development of competitiveness of specialists-economists at the market of labor are considered; the ways of improvement of teaching of professional disciplines are offered in the system of the in-plant of specialists of economic type training.

Key words: *teaching methodology, adaptation, personality, professional activity, practical preparation, education during all of life.*

УД 377/378-058.56

**Людмила Ганіна,
м. Київ**

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження зумовлена новими вимогами до освіти в контексті інтенсивних соціально-економічних трансформацій та демократизації українського суспільства. Перехід від тоталітаризму до плюралістичної демократії вимагає переосмислення ставлення до осіб, засуджених до різних видів покарань. Переважна більшість осіб, які скоїли злочин, мають низький рівень освіти.

Освіта дорослих засуджених є необхідністю, оскільки покликана не тільки гарантувати професійну зайнятість, а й забезпечити всебічний розвиток та самовдосконалення особистості.

Реформування системи освіти дорослих засуджених в Україні ґрунтується на Законі “Про освіту” (1991 р.), “Про професійно-технічну освіту” (1998 р.), “Про вищу освіту” (2002 р.), “Концепції розвитку дистанційної освіти” (2000 р.), “Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті” (2002 р.), де передбачено поступові кроки щодо оновлення структури та змісту різних елементів системи навчання дорослих.

Важливою умовою ефективної реалізації основних положень зазначених законів є використання кращих надбань вітчизняної педагогічної спадщини та зарубіжного досвіду, орієнтованого на розбудову демократичної системи освіти дорослих в тому числі й освіти дорослих засуджених. У цьому контексті є необхідним вивчення українського досвіду в порівнянні зі східноєвропейським досвідом створення та впровадження в життя концепції професійної освіти дорослих засуджених.

Предметом аналізу науковців цієї проблеми є широкий спектр теоретичних та практичних міркувань щодо розвитку професійної освіти. Загальні питання навчання та виховання, тенденції розвитку української та східноєвропейської системи професійної освіти вивчали українські дослідники Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. П. Крутенко, Т. Т. Коваль, А. М. Петров, М. Н. Вербицька. Питання професійної освіти в Росії, Польщі, Естонії, Латвії проаналізовано у працях В. В. Ощепкової, В. Г. Розумовського, А. С. Жукової, О. А. Алфєрова, В. І. Полозюк, А. В. Шамиса та ін. Загальні питання навчання та виховання щодо освіти дорослих засуджених вивчали українські дослідники Н. Г. Калаїник, В. П. Кривіша, В. В. Феуєрман та ін.

Увага вітчизняних дослідників зосереджена на системі підготовки професійних педагогічних кадрів для роботи зі засудженими. Педагог, що навчає дорослих, які перебувають у місцях позбавлення волі, займається не тільки формуванням їхніх професійних знань, умінь і навичок, але й сприяє подоланню відхилень у моральній свідомості й поведінці, які призвели до скоєння злочину, а також формуванню позитивних моральних рис особистості, виробленню системи ставлень до оточуючої дійсності, людей і самих себе, які б не суперечили загальнолюдським моральним нормам.

В основу дослідження покладено системний аналіз провідних тенденцій розвитку освіти дорослих засуджених в

Україні. У рамках цього аналізу система освіти дорослих засуджених розглядається як визначальний чинник впливу на розвиток та функціонування системи професійної освіти, що функціонує в умовах “суперечливого, непередбачуваного” контексту дорослих засуджених.

Відповідно до Конституції України забезпечення прав і свобод людини є головним напрямом діяльності держави та її органів. Саме тому проблема дотримання законності щодо осіб, права яких примусово обмежені, є загальнодержавною. Окрім того, забезпечення їх прав – одна з найважливіших умов входження України до європейського співтовариства, і тому Європейський комітет проти тортур здійснював постійний моніторинг стану справ у місцях позбавлення волі.

Право на освіту є невід’ємним. Особи, обмежені в правах за рішенням суду, не можуть бути позбавлені права на освіту. Обмеженню підлягають лише способи його реалізації, обумовлені позбавленням права на вільне пересування.

Нині основною освітньою установою для ув’язнених є загальноосвітня школа, розташована на території виправної установи. Заняття зазвичай відбуваються увечері, оскільки в денний час учні працюють. Проте, останніми роками спектр послуг почав поступово розширюватися у напрямі додаткової професійної освіти. Мають особливий попит професії, які можуть знадобитися після звільнення з місць покарання.

За даними Державного департаменту з питань виконання покарань Україні, станом на 1 лютого 2009 долі в 139 виправних колоніях перебуває близько 110 тисяч засуджених. Лише за січень 2009 р. кількість арештованих в 32 українських СІЗО збільшилася на шістьсот осіб, тобто 328 засуджених на 100 тисяч населення. Ймовірно у найближчі роки є збільшення кількості засуджених на 100-150 тисяч осіб [1]. Рецидив серед засуджених до альтернативних видів покарань складає десь 1 відсоток. Водночас, за даними громадських організацій, повторні злочини скоюють близько 20 відсотків людей, які вийшли з місць позбавлення волі. Після тривалого терміну ув’язнення людині нелегко звикнути до норм і стандартів життя у відкритому суспільстві. Тому саме ресоціалізація є наріжним каменем діяльності пенітенціарної системи [1].

Отже, ця категорія осіб має право розраховувати на соціальну реабілітацію через освіту. В установах кримінально-виконавчої служби до 2007 року перебувало понад 22 тисячі

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

малограмотних людей, які не мали середньої шкільної освіти, а півтори тисячі з них погано читали. Зараз збільшується кількість ув'язнених, які хочуть мати повну середню й вищу освіту. Причому в міру того, як освітній рівень ув'язнених постійно зростає, слід прогнозувати збільшення мотивації до подальшого навчання й участі в професійній перепідготовці за масовими спеціальностями, а також набуття вищої освіти.

В Україні немає вищого закладу освіти, який готує персонал для пенітенціарної системи. Класифікаційні вимоги для нього за сучасними критеріями не вписані. Водночас оновлені Європейські пенітенціарні правила рекомендують: 70 відсотків персоналу мають складати педагоги, соціальні працівники, психологи, лікарі, інженери тощо. І лише 30 відсотків – юристи, з яких орієнтовно 10 % мають працювати у місцях позбавлення волі, а решта – в системі апробації. Тобто на альтернативних видах покарань, де більш потрібним є юридичне вирішення питань.[1]

Україна, як член Ради Європи, послідовно здійснює реформування кримінально-виконавчої системи. Цей процес спрямований насамперед на соціальну переорієнтацію системи кримінальних покарань з урахуванням міжнародного досвіду, дотримання принципів гуманізму, законності, демократизму, справедливості, забезпечення диференційованого та індивідуального виховного впливу на засуджених. Найголовнішим завданням пенітенціарного персоналу має бути створення умов для освіти засуджених, оскільки саме за допомогою освіти, а не лише покарання, можливо краще допомогти людині стати самостійною та самодостатньою особистістю, переглянути свої життєві погляди та сформувати смак до здорового способу життя. Сьогодні виправлення засудженого розглядається як процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки, успішної реінтеграції в суспільство після звільнення, а також позбавлення кримінального світогляду.

Вітчизняний досвід та міжнародна практика свідчать, що саме освіта є найважливішою сферою людської діяльності, тим соціальним інститутом, через який передаються і реалізуються базові культурні цінності та цілі розвитку суспільства. Людина, яка не має знань з основ науки, техніки, не прагне до набуття професійних навичок, не має зв'язків з відкритим суспільством, швидко підпадає під вплив негативно спрямованих та збочених осіб. В Україні практично не було тюрем аж до другої половини

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

XVIII сторіччя. Саме з того часу в Україні і з'явилися тюрми класичного європейського зразка, але їх було небагато, вони виконували в основному функції слідчих ізоляторів. Система виправно-трудова таборів у так званому "гулагівському" вигляді на території України також була відсутня. Виправно-трудова колонія з'явилася лише після Великої вітчизняної війни і утворювалася за індустріальним принципом, в основному на Сході України. Сьогодні слід відкрито, без патетики і драматизму говорити про причини великої кількості громадян за ґратами, і про те, що низький освітній рівень є одним з головних чинників їх криміналізації.

У теперішній час Державним департаментом України з питань виконання покарань спільно з Міністерством освіти і науки України забезпечено функціонування загальноосвітніх навчальних закладів при всіх установах виконання покарань, а також організовано надання освітніх послуг неповнолітнім особам у слідчих ізоляторах.

Якщо у 2004 році в загальноосвітніх навчальних закладах при установах виконання покарань навчалися 8,5 тисяч осіб, то у 2005 - понад 13 тисяч. У теперішній час навчанням охоплено 16,8 тисяч засуджених, які не мають повної загальної середньої освіти, з них 79% - віком до 35 років. Загальноосвітнім навчанням охоплено 11778 осіб віком до 35 років (84,4%)

Загалом по системі навчальний рік розпочався для 15028 осіб. У виховних колоніях за парти сіло 1067 вихованців.

За підсумками 2009/2010 навчального року документи про середню освіту державного зразка отримали 4593 особи, з них 485 осіб у виховних колоніях.

Участь у зовнішньому незалежному оцінюванні навчальних досягнень взяли 278 засуджених, з них 70 вихованців виховних колоній.

82 особи подали документи до вищих навчальних закладів, 28 осіб стали студентами за дистанційною (заочною) формою навчання. Загалом 70 осіб навчаються у вищих навчальних закладах за дистанційною (заочною) формою навчання, з них особи, які утримуються у виховних колоніях [2]

Засуджені отримують документи загальнодержавного зразка, в яких не зазначається, що загальну середню освіту було отримано в у стані виконання покарань. Важливою складовою освіти засуджених є навчання професії. Кримінально-виконавче законодавство вимагає створення таких умов, щоб кожен

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

засуджений за час відбування покарань оволодів професією, яка надасть йому можливість для працевлаштування та самостійного життя після звільнення.

На даний час професійно-технічні навчальні заклади функціонують при 90 установах виконання покарань, з них: 75 навчальних центрів, 7 професійно-технічних училищ та 8 філіял професійно-технічних училищ. Професійна підготовка проводиться за різними профілями та формами навчання на виробництві установ та у професійно-технічних навчальних закладах при установах.

Станом на 15 вересня 2010 року 13,8 тисяч осіб завершили навчання, отримали професії та підвищили свою кваліфікацію, з них у професійно-технічних навчальних закладах – 9,8 тисяч осіб. За підсумками навчання 9,8 тисяч осіб отримали документи (свідоцтво) про набуття професії.

На даний час 10,1 тисяч осіб продовжують навчання та підвищення кваліфікації, з них 8,6 тисяч осіб у професійно-технічних навчальних закладах при установах виконання покарань [2].

Освіта в установах кримінально-виконавчої системи спрямована на розвиток особистості засуджених в цілому, приймаючи до уваги їх соціальний, економічний і культурний розвиток, і є головним чинником їх виправлення та ресоціалізації.

Наповнення процесу загальноосвітнього, а також професійно-технічного навчання засуджених новим змістом набуває актуальності у зв'язку з приєднанням України до Болонської декларації європейських міністрів освіти від 19 червня 1999 року.

У багатьох регіонах налагоджена тісна співпраця з вищими навчальними закладами та Радами ректорів вищих навчальних закладів за різними напрямками.

Велике значення для визначення пріоритетних напрямів розвитку кримінально-виконавчої служби, засвоєння її персоналом міжнародних стандартів поведінки із засудженими, насамперед Європейських пенітенціарних правил, має міжнародне співробітництво. Відповідно до програми Ради Європи “Партнерство тюрем” працівники Державної кримінально-виконавчої служби України мали змогу ознайомитись із практикою організації освіти засуджених у багатьох країнах Європи. Як показують проведені дослідження, основними причинами, що обумовили криміналізацію дорослих засуджених,

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

були проблеми соціальної та педагогічної занедбаності, прогалини в їх моральному та правовому вихованні.

Так, на початок другого півріччя 2007 року 27% засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, ніде не навчалися і не працювали, 6,1% були сиротами, 41% – виховувалися у неповних сім'ях та 14% у неблагополучних сім'ях, 3% – у спеціальних закладах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту.

Виходячи з цього, ресоціалізація та реінтеграція в суспільство громадян, які порушили закон, повинна охоплювати широке коло проблем юридичного, соціально-медичного, соціально-педагогічного та психологічного характеру, вирішення яких знаходяться в компетенції різних державних відомств, певних громадських організацій.

Література

1. В тюрму за ... образованием? – 2010: [Електронний ресурс]. – Режим доступу 03.03.2010: <<http://obrazovanieRF.net/index.zapit?turma.rs>> – Загол.з екрану. – Мова рос.

2. Лист Державного департаменту України з питань виконання покарань № 5/4-5789 СД від 11.10.2010.

Людмила Ганина

Реформирование системы образования взрослых осуждённых в Украине

Аннотация. В статье рассматриваются основы реформирования системы образования взрослых осужденных в Украине и возможности сотрудничества Государственного департамента Украины по вопросам исполнения наказаний с образовательными учреждениями.

Ключевые слова. Система образования, образование взрослых, осужденные.

Ludmila Ganina

Reforming the system of adult education of convicts in Ukraine

Summary. In this article the basics of education reform adults convicted in Ukraine and the urgency of cooperation of institutions of the Department of Corrections with educational institutions.

Key words : education ,inmates,adult education